

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.1467453

KUZEY KARIA'DAN EROS DESMIOS YONTULARI

Eros Desmios Sculptures from North Caria

Umut KAPUCI*

ÖZ: Bu makale içeriğini Aydın Arkeoloji Müzesi'nde korunan iki Eros yontusu oluşturmaktadır. Söz konusu eserler müzeye 1972 ve 1977 yıllarında satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Buluntu yeri, dolayısıyla buluntu durumu belirsiz olan Eros yontuları; çalışma kapsamında tipoloji, stil ve ikonografi bağlamında ele alınmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu Eros heykelleri için atölye, ekol ve tarihlendirme önerileri sunulmaktadır. Çalışma içeriğinde incelenen yontuların arkeolojik kazı buluntusu olmaması dolayısıyla buluntu durumları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bağlamda anılan heykeltıraşlık eserleri Batı Anadolu özelinde Karia Bölgesi ve yakın coğrafyada yer alan yerleşimlere ait Roma İmparatorluk Dönemi plastik eserlerle analogi yöntemi kullanılarak tarihlendirilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan Eros yontularının Attis ikonografisine benzer biçimde Desmios tipinde betimlendiği belirlenmiştir. Söz konusu yontularda Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde İS 2. yüzyıl dönem özellikleri görülmektedir. Dolayısıyla E.1 Eros yontusu için Geç Hadrianus-Erken Antoninuslar, E.2 örneği için ise Geç Antoninuslar-Erken Severuslar Dönemi önerilmektedir. Analogik değerlendirmeler sonucunda; stilistik açıdan her iki yontunun da Aphrodisias antik kenti heykeltıraşlık ekolü özelliklerini yansıttığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karia Bölgesi, Heykeltıraşlık, Eros Desmios, Roma İmparatorluk Dönemi

ABSTRACT: Two Eros sculptures were purchased and added to the Aydın Archaeology Museum collection for preservation in 1972 and 1977. Both the findspot and find condition of the sculptures are unknown, though this study pays particular attention to their typology, style, and iconography. Workshop, school, and dating suggestions are discussed upon considering the available data. This study does not provide any information regarding the find condition of the examined sculptures since they are not archaeological excavation findings. Employing the analogy method, the works are dated to the Roman Imperial Period at settlements near the Caria Region and its surrounding area, specifically in Western Anatolia. Both sculptures are depicted in Desmios style, similar to the Attis iconography and display

* Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara, ukapuci@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8550-6091

© Copyright 2023 Kapuci

Geliş Tarihi / Received: 10.04.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 29.07.2024

Yayın Tarihi / Published: 20.01.2025

characteristics of the 2nd century AD during the Roman Imperial Period. Therefore, the suggested dating is the Late Hadrianus-Early Antonine for the E.1 Eros sculpture, and the Late Antonine-Early Severan Period for the E.2 sample. Based on these analogical evaluations, it is understood that both sculptures stylistically resemble the sculpting school of ancient Aphrodisias.

Keywords: Caria Region, Sculpting, Eros Desmios, The Roman Imperial Period

Cite as / Atıf: KAPUCI, U. (2025). Kuzey Karia'dan Eros Desmios Yontuları. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 15(29), 155-173. <https://doi.org/10.33207/trkede.1467453>

Yayın Tarihi	20 Ocak 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
Date of Publication	20 January 2025
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

Hesiodos yazınında (Hes. Th. 120, 125, 200); Khaos'un ardından ortaya çıkan ve Aphrodite'nin doğuşunda Himeros ile birlikte anılan Eros imgesi (Carpenter, 2007: 69 vd.), bu yönüyle tutku ve arzunun doğasını içeren evrensel bir güdünün temsili olarak tanımlanmaktadır.

Arketipi Arkaik Dönem'e uzanan Eros figürünün betimlendiği en erken örnek; İÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlenen Atina Akropolis buluntusu siyah figürlü bir adak levhası üzerinde görülmekte (Graef ve Langlotz, 1925: Taf. 104, Nr. 2526), söz konusu figürün ilk kanatlı betimi ise İÖ 6. yüzyıl sonlarında kırmızı figürlü Attika vazolarında yer almaktadır (Carpenter, 2007: 69 vd.; Boardman, 2013: Nr. 173, 184).

Antikçağ yontuculuğunda Klasik Devir'den Geç Antik Dönem'e kadar farklı konu ve kompozisyonlarda betimlenen Eros yontuları; üç boyutlu serbest heykel formu dışında mezar sanatı bağlamında lahitler ve ostotheke kabartma programlarında, mimari heykeltıraşlık unsurları içerisinde friz ve pilaster başlıklarının yanı sıra mobilya dekorasyon öğeleri olarak figüratif bezekli mermer masa ayakları formunda çok sayıda örnekle temsil edilmektedir. Söz konusu dönemlerde plastik sanatlardaki Eros ikonografisinde karşıt tema ve kavramların ifadesi niteliğinde anlam değişimleri görülmektedir.

Bu bağlamda Eros yontularının derin uyku çağrışımı ile yansıtılan ölüm imgesinden arzu ve tutku personifikasyonu olarak aşırı ve yoğun duygudurumlarına kadar değişkenlik gösteren düalist ikonografisi; bu çalışma kapsamında *Eros Desmios/Tutsak Eros* tipolojisinde betimlenen iki yontu üzerinden değerlendirilmektedir.¹

Desmios tipinde betimlenen Eros yontuları tipolojik ve ikonografik açıdan Attis tipolojisine benzer özelliklere sahiptir. Söz konusu etkileşim; araştırmacılar tarafından Attis, Attis (?), Orientale ve Frig Giysili Eros

¹ Eserlerin yayın izni hususunda Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne ve destekleri için Dr. Funda Ertuğrul'a teşekkür ederim.

olarak tanımlanan Aphrodisias, Ephesos ve Kyzikos buluntusu figüratif bezekli *monopodial* masa ayağı örnekleri üzerinde izlenmektedir (Phillips, 2008: 273-275, Fig. 21, 22; Feuser, 2013: 198, 245, Taf. 3, 4, Kat. 8, Taf. 25, 7, Kat. 111). Değınilen tipolojik benzerlikler figürlerin duruşlarında, farklılıklar ise Frig başlığı ve *anaxyrides* gibi unsurlarda görülmektedir.

Anthologia Graeca içeriğinde yer alan Meleagros, Alkaios, Antipater, Maecius ve Krinogoras epigramlarının O. Jahn tarafından derlenen bilgiler doğrultusunda plastik sanatlarda görülen *Desmios* ikonografisi “Eros’un Cezalandırılması” temasını yansıtmaktadır (Jahn, 1851: 153-163; Feuser, 2013:107). Bu bağlamda Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen bir lahit üzerinde yer alan kabartma programında; *khlamys* giyimli Eros figürlerinin dışında tasvir alanının merkezinde ayakta, çıplak ve elleri arkadan bağlı olarak betimlenen Eros ve Eros’un yay ve sadağının Psykhe tarafından meşaleyle yakıldığını gösteren “Cezalandırılma Sahnesi” betimlenmektedir (Jahn, 1851: Taf.V; Koch ve Sichtermann, 1982: 425, Nr. 463; Mikocki, 2000: Taf.48,4). Aphrodisias buluntusu diğeri bir örnekte ise kolları arkada bağlı Eros ve Psykhe’nin grup heykeli olarak betimlendiğı görülmektedir (Conze, 1891: 66-67, Nr. 150). Dolayısıyla ikonografik açıdan plastik sanatlarda Psykhe ile olan ilişkisinin de yansıtıldığı Eros’un kollarının arkadan bağlanarak cezalandırılmasının nedeni; hem insanlara hem de tanrılara yaşattığı *epithumia* (Cummins, 1981: 10 vd.) ve bununla ilintili olarak yoğun duygularla açığa çıkan acı ve keder gösterilmekte, dolayısıyla “entelektüel hırsız” ve “duyusal aldatıcı” olarak tanımlanan Eros’un bağlanarak “küçük ama güçlü tanrının cezalandırılması” ile yaşattığı acı ve kederin sonlanacağı ifade edilmektedir (Schönenberger, 1994: 53).

E.1. Eros Desmios Yontusu

Tanımlama

Çalışma içeriğinde ele alınan ilk eser ayakta ve çıplak Eros yontusu parçasıdır² (Resim 1). Buluntu yeri belirsiz olan yontu 1972 yılında Aydın Arkeoloji Müzesi’ne satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Orta grenli beyaz mermerden, göğüs bölgesinden bacakların alt kısmına kadar korunmuş, diğeri parçalar kırık ve eksiktir. Gövde üzerinde aşınma ve patina görülmektedir.

Hafif soluna dönük ve korunan kısımdan anlaşıldığı üzere üst gövdesi, alt gövdeye oranla dar işlenen figürün kolları vücudun arkasında bir *khlamys* ile bağlanmıştır. Göbek hafif dışa taşkın, bel kalın ve güçlüdür. Bacakların hareketiyle bel sağına eğik, kalçanın solu ise dışa taşkındır. Bu nedenle

² Ölçüler: Yük. 36 cm, Gen. 15 cm, Der. 10 cm.

vucudun sol tarafında “S” profili oluşmuştur. Testikül gelişmemiş, bacaklar gúclicü ve kalın, sağ bacak önde ve hareketli, sol bacak vucudun ağırlığını taşımaktadır. Her iki bacağın yumuşak ve sarkık yapısı, iç kısımda dizlerin hemen üzerinde kavisli ve derin çizgilerle vurgulanmıştır. Hareket nedeniyle *kontrapost* oluşmuştur. Arkada kolların bağlandığı *khlamys*, kalçadan itibaren alt gövdeyi tamamen kapatmaktadır. Kenarlardan düz bir hat biçiminde inen ve ucu aşağıda üçgen formunda sonlanan *khlamys* üzerinde yumuşak sırtlı, hacimli ve plastik yapıda kıvrımlar oluşmuştur.

Tipoloji

Ayakta, ıplak ve kolları arkadan bağlı biçimde betimlenen erkek yontu grubu içerisinde yapılan analogik değerlendirmeler kapsamında, kırık ve eksik kısımlarına rağmen **E.1** numaralı eserin duruş ve hareket özellikleri tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda incelenen yontunun dışa taşkın yuvarlak hatlı göbek yapısı, bel ve bacakların kalın ve tombul işlenmesinin yanı sıra gelişmemiş testikül özellikleriyle bir Eros fiğürünün betimlendiği anlaşılmaktadır. Analogik değerlendirmeler sonucunda **E.1** numaralı örneğin, Eros tipolojisindeki örnekler içerisinde *Eros Desmios/Tutsak Eros* tipinde betimlendiği belirlenmiştir (Blanc ve Gury, 1986: Nr. 69, 70, 73, 74, 75, 76; Schönberger, 1994: 50 vd.; şahan Din, 2021: 287-297).

Desmios tipolojisindeki Eros yontuları duruş özelliklerine göre; ayakta, yerde ve bir kaya veya sunak üzerinde oturan biçimde betimlenen örnekler ile üç gruba ayrılmaktadır (Schönberger, 1994: 60).

Mermer heykeltıraşlık eserlerinde daha çok *monopodial* masa ayaklarında (Phillips, 2008: 269 vd., Nr. 9-11, Fig. 14-17; Feuser, 2013: 218-219, Kat. 52-54; şahan Din, 2021: 287 vd., Res. 1-4) karşılaşılan ilk grup *Desmios* tipolojisinde; tombul yapıdaki kol, bel ve bacaklarla vurgulanan dolgun hatlarla çocuksu biçimde betimlenen Eros, genellikle bir sütunun, bazı örneklere ise ağaç kütüğü önünde elleri arkadan manto ile bağlı olarak ayakta durmaktadır. Genel tipolojide sol bacak vucudun ağırlığını taşır, sağ bacak ise hafifçe dizden bükülerek öne uzanır ve sol bacağın üzerinden çaprazlanır. Kollar gövdeye paralel biçimde aşağıya uzanır ve eller arkada birleşir. Kolların bağlandığı manto ise arkada alt gövdeyi kapatarak ayaklara kadar uzanır. Bu tipolojide tasvir edilen Eros örneklerinden anlaşıldığı üzere; çalışma kapsamında ele alınan **E.1** numaralı yontuda kırık olan kolların vucuda paralel biçimde aşağıya uzandığı, dirseklerden bükülerek arkada birleştirildiği ve kalça hizasında bileklerden bir manto ile bağlandığı anlaşılmaktadır.

Arketipi Geç Klasik Dönem terrakotta figürinlerine uzanan (Besques, 1986: Pl. 155a-c; Işın, 2007: 67-69; Şahan Dinç, 2021: 290) ve Hellenistik Dönem’de bronz, mermer ve terrakotta figürinlerde çok sayıda örnekle temsil edilen (Conze, 1891: 66-67, Nr. 150; Besques, 1986: Pl. 9b, d; Blanc ve Gury, 1986: Nr. 73,76), dolayısıyla bronz ve mermer heykeltıraşlık eserleri dışında koroplastik örneklerden de bilinen bu tipolojide genellikle kanatlı betimlenen Eros figürleri dışında **E.1** yontusunda görüldüğü üzere *apteros* örnekler de bulunmaktadır.

Tarihleme

Çalışma kapsamında ele alınan **E.1** örneğinin üst gövdesi göğüslerden itibaren kırık ve eksiktir. Dolayısıyla tarihleme açısından önemli bir belirteç olarak görülen yontunun başı kırık ve eksik olmasına rağmen giysi ve gövde şeması üzerinden çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu doğrultuda kolların bağlandığı yumuşak ve dökümlü *khlamys* kıvrımlarının hacimli, yumuşak sırtlı plastik yapısı ile kıvrım kanalları arasında aşırıya kaçmayan ölçülü matkap uygulaması ve ince uzun üst gövde formu ile dizlerin iç kısmında çizgisel hatlarla sınırlandırılarak kısa tutulan hareketsiz kas şemasının yanı sıra gövde hatlarında özellikle kalça-kasık çizgisinde gözlemlenen sert ve gergin yapı *Hadrianus Klasizmi* (Özgan, 2013, 174 vd.) özelliklerini yansıtmaktadır. Bu belirteçlerle birlikte gövdenin ön tarafında, yanlarda *khlamys*in üçgen şeklindeki uçlarının “S” formlu katları ve bu kumaş katlarının dikey yönlü kıvrımlarla hareketlendirilmesi Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde Geç Hadrianus-Erken Antoninuslar Dönemi özellikleridir (Dinç, 2015, 77.). Bu bağlamda **E.1** örneğinde; Erken İmparatorluk Dönemi (Aurenhammer, 1990: 93-95, Taf. 53 a-b; Aybek vd., 2009: 66, Nr. 48.) ve Flaviuslar Dönemi’ne ait Eros yontularından (Şahin, 2004: 739-741; Çekilmez, 2016: 297-322; Keskin, 2022: 1701-1710 bilinen daha çocuksu ve yuvarlatılmış hatlarla vurgulanan anatomik yapıya karşıt biçimde Hadrianus ve Antoninuslar Dönemi’nde (Smith, 2008: 354-355, Fig. 8, Cat. 1) uzayan ve genişleyen gövde hatlarıyla vurgulanan genç erkek tipolojisi görülmektedir. Dolayısıyla değinilen söz konusu dönem özellikleriyle önerilen tarih desteklenebilmektedir.

E.1 numaralı Eros figürünün stilistik ve tipolojik açıdan benzerleri arasında yer alan yakın coğrafya örneklerinden, özellikle Karia Bölgesi ve İçbatı Anadolu’da Aphrodisias ve Phrygia Sebastesi buluntuları ile analogik değerlendirme ve çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu bağlamda Aphrodisias Müzesi’nde korunan ve İS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen Aphrodisias buluntusu Eros figürlü masa ayağı (Phillips, 2008: 269-270, Fig. 14-15; Feuser, 2013: 218, Kat. 53, Taf. 12, 5-6), tipolojik ve stilistik açıdan **E.1** ile

karşılaştırılabilir. Aphrodisias buluntusu yontu, kanatlı betimlenmesi ve arkasında bir sütun yer almasıyla **E.1** örneğinden farklılık göstermekte ancak dolgun gövde hatları ile çıplak, ayakta ve kollarının vücudun arkasında bileklerin biraz üzerinden bir giysi ile bağlanması yanı sıra sol bacağın vücudun ağırlığını taşıması, sağ bacağın ise hafifçe dizden bükülerek önde sol bacağın üzerinden çaprazlanması özellikleriyle **E.1** ile tipolojik olarak benzerlik göstermektedir. Aphrodisias yontusu stilistik açıdan alt gövdeye oranla dar ve uzun üst gövdede görülen yumuşak göğüs yapısı ile gevşek ve sarkık biçimde işlenen yuvarlak hatlı dışa taşkın göbek formuna karşıt biçimde güçlü ve kalın bel ve bacaklar ile plastik hatlı *pubis* çizgisinin hacimli yapısı **E.1** örneğiyle benzer özelliktedir.

Çalışma kapsamında ele alınan **E.1** ile tipolojik ve stilistik açıdan yakınlık gösteren bir diğer örnek Phrygia Sebastesi buluntusu Eros figürlü masa ayağıdır (Şahan Dinç, 2021: 287-297, Res. 1-4). İS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen Sebaste örneği; kanatlı betimlenmesi ve *monopodial* masa ayağı özellikleri nedeniyle figürün arkasında ağaç kütüğü biçiminde bir destek yer almasıyla incelenen eserden farklılaşmakta ancak duruş ve kolların arkada bağlanma biçiminin yanı sıra sabit ve hareketli bacak özellikleriyle **E.1** yontusuyla tipolojik açıdan benzerlik göstermektedir. Giysinin bilekler üzerinde bağlanan kısmının döndürülerek bir tomar oluşturması ve buradan gövdenin her iki yanına sarkan giysi uçlarının "S" biçimli katları ve bu kumaş katlarının dikey yönlü kıvrımlarla hareketlendirilmesinin yanı sıra giysinin özellikle figürün sol bacağının yanında açılarak oluşturduğu geometrik form **E.1** ile benzer stil özellikleridir. Vücudun solunda görülen "S" formu, yumuşak yapıda işlenen gövdenin üst kısmının uzun ve dar yapısı, gevşek ve sarkık yuvarlak hatlı göbeğin gövdeden dışa taşkınlık açısı ile kalın ve dolgun bel ve bacakların yanı sıra bel bölgesine kadar uzanan kasık çizgisinin plastik ve hacimli yapısı, **E.1** yontusuyla benzer diğer stil unsurları olarak görülmektedir.

E.2. Eros Desmios Yontusu

Tanımlama

Çalışma kapsamında ele alınan ikinci örnek, **E.1** ile benzer biçimde Eros yontusu parçasıdır³ (Resim 2). Müze envanter kayıtlarında buluntu yeri belirsiz olarak yer alan ve 1977 tarihinde satın alma yoluyla Aydın Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılan **E.2** numaralı örnek; orta grenli beyaz mermerden, omuzlardan bacakların üst kısmına kadar korunmuştur. Boyundan itibaren baş, dirseğin hemen üzerinden itibaren sağ kolun arkası, omuzdan itibaren

³ Ölçüler: Yük. 26 cm, Gen. 15 cm, Der. 10 cm.

sol kolun ön kısmı ile dizlerin hemen üzerinden itibaren bacaklar kırık ve eksiktir. Gövde geneline yayılan yoğun patina görülmektedir.

Ayakta ve çıplak betimlenen figürün kolları, gövdenin arkasında bileklerin üst kısmından bir *khlamys* ile bağlanmıştır. *Kontrapost* nedeniyle sağ omuz soluna oranla yukarıda, göğüs kasları yumuşak, göbek dışa taşkın, bel kalın ve güçlü işlenmiştir. Bacak hareketi nedeniyle bel sağına eğik, kalçanın solu dışa taşkındır. Duruş nedeniyle gövdenin solunda “S” profili oluşmuştur. Testikül gelişmemiş, *pubis* çizgisinin sol tarafta yükselmesinden de anlaşıldığı üzere sol bacak vücudun ağırlığını taşımakta, sağ bacak ise önde ve hareketlidir. Arkada, kolların bağlandığı giysi ana hatlarıyla detaylandırılmadan işlenmiştir. Omuzların üst kısmında ve kolların arkasında *khlamys* üzerinde dairesel formlu matkap delikleri yer almaktadır (Resim 3).

Tipoloji

Ayakta, giysisiz ve kolları arkadan, bileklerin hemen üzerinden bir manto ile bağlı yontunun yumuşak, dolgun ve yuvarlatılmış gövde hatları ile hafif dışa taşkın göbek yapısı ve gelişmemiş testikül özellikleriyle vurgulanan anatomi, figürün Eros tipolojisinde ve **E.1** ile benzer biçimde *Desmios* tipinde betimlendiğini göstermektedir.

Değinildiği üzere **E.2** Eros yontusunda omuzların üst kısmında ve kolların arkasında *khlamys* üzerinde dairesel formlu matkap delikleri yer almaktadır. Söz konusu girintilere benzer biçimde Roma İmparatorluk Dönemi’nde Aphrodisias Heykel Okulu atölyelerinde sıkça karşılaşılan bir özellik olarak işlevini yitirmiş yontuların hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde alıştırma modeli olarak heykeltıraşlık eğitiminde veya heykelin kopyalanma aşamasında oranların belirlenmesi amacıyla ölçüm noktaları (Resim 4-5) için oluşturulan örnek uygulamalar bulunmaktadır (Voorhis, 2008: 130 vd., Fig. 7; Bulat vd., 2014: 106 vd., Fig. 73, 75), Ancak **E.2** örneğinde hem omuzlarda hem de *khlamys* üzerinde gözlemlenen matkap deliklerinin; heykeltıraşlık eğitiminde ve kopya işlemlerinde *kaliper* kullanımı için oldukça derin tutulduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu girintiler simetrik konumlarından da anlaşıldığı üzere kanat apliği yuvaları olarak tasarlanmış olmalıdır. Bu bağlamda analogik değerlendirme kapsamında incelenen Eros yontularında görüldüğü üzere; **E.2** örneğinde omuzların üst kısmında ve gövdenin arkasında açılan dairesel formlu deliklerin, genel tipolojide kanatların başlangıç ve bitiş bölümlerini oluşturan kısımda konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. **E.2** yontusu için değinilen aplik önerisi, kanat eklentisi için oluşturulan dübel delikleri bulunan terrakotta ve

mermer heykeltıraşlık eseri Eros ve Nike örnekleri ile desteklenebilmektedir (Arndt ve Amelung, 1912: 55, Nr. 1796; Çekilmez, 2017: 226 vd., Lev. 29-33, 51-53, K. 21, 22, 32). Dolayısıyla seperat amaçlı oluşturulduğu düşünülen omuz ve manto üzerindeki dübel delikleri, teknik ve tipolojik açıdan yontunun kanatlı betimlenme düşüncesini yansıtmaktadır.

Tarihleme

Çalışma içeriğinde ele alınan **E.2** yontusunun; derin bir çukur biçiminde işlenen şematik göbek deliğinde, bacakların iç konturunu ayıran ayırım çizgisinde ve gövdenin kollar ile giysi arasındaki ayırım hattında kullanılan derin kanallı matkap uygulaması ve yüzeye yayılan patinaya rağmen anlaşıldığı üzere gövdenin giysiye oranla perdahlı ve pürüzsüz yapısıyla oluşturulan kontrast, Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde İS 2. yüzyılın ikinci yarısında Antoninuslar Dönemi özellikleridir. Ancak **E.1** yontusuna göre doğallıktan uzaklaşan şematik gövde yapısında; Eros tipolojisinden bilinenin aksine ince bacaklar, bacak hareketine karşılık vermeyen üst gövdenin durağan yapısıyla vurgulanan frontalite (Erim, 1967: 243, Fig. 27; Kranz, 1984: Kat. Nr. 593; Smith, 1996: 35, Fig. 33) ve kolların bağlandığı *khlamys* üzerinde görülen derin kanallı ve plastik yapıdaki kıvrım sırtlarının yumuşayan ve genişleyen yapısı Severuslar Dönemi stil özelliklerini yansıtmaktadır (Dinç, 2013: 165). Bu bağlamda **E.2** Eros yontusunda değinilen Antoninuslar ve Severuslar Dönemi stil özelliklerinin bir arada görülmesi dolayısıyla **E.2** yontusunun henüz Antoninuslar Dönemi stil unsurlarından uzaklaşmadığı ve Severuslar Dönemi'nin geç evresinden bilinen plastik yapıdan uzak, geniş yüzeyli ve derine inmeyen kanallarla birbirinden ayrılan katlı kumaş dokusunu yansıtan stilize kıvrım düzenlemesine henüz ulaşmadığı anlaşılmakta, dolayısıyla anılan yontunun tarihi için geçiş dönemi olarak Geç Antoninuslar-Erken Severuslar Dönemi önerilmektedir.

Aphrodisias Müzesi'nde yer alan ve İS 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Eros yontusu (Erim, 2000: 68, Nr. 99; Smith, 2008: 354-355, Fig. 8, Cat. 1), çalışma kapsamında ele alınan **E.2** numaralı Eros ile tipolojik ve stilistik açıdan benzerlik göstermektedir. Geç Antoninuslar Dönemi özelliklerinin vurgulandığı Aphrodisias örneği; kanatlı betimlenmesi ve kolların hareketi bağlamında **E.2**'den farklılık gösterirken, gövde frontalitesi ve duruşunun yanı sıra sabit ve hareketli bacakların konumu ile ayakların önde çaprazlanma biçimi **E.2** yontusuyla tipolojik açıdan benzer özellikler olarak görülmektedir. Stilistik açıdan Aphrodisias yontusunda; üst gövdede izlenen durağan ve şematik yapı, Eros karakteristiği olarak bilinen dışa taşkın, yumuşak ve gevşek yapıya karşıt biçimde gergin işlenen göbek

yapısı, bacak hareketlerine karşılık vermeyen frontal üst gövde ve *kontrapost* belirteci olarak herhangi bir eğimin görülmediği bel ile kalçanın düz ve şematik konturu ile yarı çapta kesilen plastik yapıda işlenen kasık çizgisinin yanı sıra özellikle sağ tarafında vurgulanan üst gövdenin devamı niteliğinde şematik ve düz bir kontur ile uzanan ince yapılı bacakların iç kısmının ayırım çizgisini oluşturan kanalda izlenen matkap derinliği düzeyi, **E.2** Eros yontusuyla benzer stil unsurları olarak görülmektedir.

Aphrodisias Müzesi'nde korunan ve Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Aphrodisias buluntusu Eros yontusu, tipolojik ve stilistik açıdan yakınlık gösteren diğer bir örnek olarak **E.2** ile karşılaştırılabilir (Erim, 1967: 243, Fig. 27; Kranz, 1984: Kat. Nr. 593; Smith, 1996: 35, Fig. 33). Bu doğrultuda Aphrodisias buluntusu Eros yontusu tipolojik açıdan ayakta ve çıplak betimlenmesinin yanı sıra sol bacağın vücudun ağırlığını taşıması, sağ bacağın ise yana açılan hareketli yapısı **E.2** ile benzerlik göstermektedir. Aphrodisias yontusunun stilistik açıdan; üst gövdenin şematik ve durağan yapısı, Eros figürlerinin karakteristik özelliği olan çocuk anatomisinin gevşek ve sarkık biçimde vurgulanan formuna karşıt biçimde hafif dışa taşkın ve gergin işlenen göbek yapısı, derin matkap uygulamasıyla oluşturulan şematik göbek deliği, kolların tombul ve etli verilme çabasının şematik biçimde dirsek içlerinde oldukça uzun tutulan derin ve yatay bir kanalla işlenmesi, bacak hareketleriyle kalçanın solunda oluşan dışa taşkın yapıya belin sağında hafif bir eğimle karşılık veren şematik gövde konturu, bacakların dış kısmına uzanmayan ve kısa bir hatla yarıda kesilen derin kanallı *pubis* çizgisi ile ince yapılı bacakların iç kısmının ayırım hattında görülen derin ve geniş matkap kanalı **E.2** Eros yontusuyla benzer özelliktedir.

Yontuların İkonografik Açıdan Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında ele alınan **E.1** ve **E.2** yontularında görülen *Eros Desmios* ikonografisi; Kybele ve dolayısıyla Attis kültü ve bu kültürün yansıması olarak kolları bir giysi ile arkadan bağlı olarak betimlenen Attis ile etkileşime giren tipolojik ve ikonografik bir dönüşüm/yansıma olarak yorumlanabilir. Bu görüş Aphrodisias, Ephesos ve Kyzikos buluntusu kanatlı ve kolları arkada bağlı Eros/Attis figürlü masa ayakları ile desteklenebilmektedir (Phillips, 2008: 273-275, Fig. 21, 22; Feuser, 2013: 198, 245, Taf. 3, 4, Kat. 8, Taf. 25, 7, Kat. 111). Söz konusu örnekler Phillips tarafından Attis olarak tanımlanırken, Feuser bu tipolojiye temkinli yaklaşır ve anılan yontuları Attis (?) ve Orientale olarak tanımlamaktadır. A. Hermary, H. Cassimatis ve R. Vollkommer ise benzer örnekleri Frig Giysili Eros olarak değerlendirmektedir (Hermary vd., 1986: 860). Özellikle

değinilen Aphrodisias ve Ephesos buluntusu yontular; Eros 6rneklerinden bilinen tipolojide, bacaklar ayak bileklerinden çaprazlanmış ve genellikle *tunica manicata* giyimli Attis tipolojisine karşıt biçimde 6st g6vde tamamen çıplak olarak betimlenmiştir. Eros/Attis fig6rlerinin; kanatlı ve 6st g6vdenin tamamen çıplak olarak bir s6tun 6n6nde kolları arkadan manto ile bağlanmasının yanı sıra sol bacağın v6cudun ağırlığını taşıması, hareketli sağ bacağın ise 6nde aprazlanan duruşu ortak tasvir 6zellikleridir. Fig6rlerin tipolojik farklılıkları ise Frig başlığı ve *anaxyrides* unsurlarında g6r6lmektedir.

Attis ikonografisine benzer biçimde Eros yontularının plastik sanatlarda diğer tanrı-tanrıça veya mitolojik karakterlerin olay 6rg6leri içerisinde; s6z konusu fig6rlerin atrib6tleri ile betimlenerek geçirdiği tipolojik ve ikonografik d6n6ř6m, Klasik geleneğin bir yansıması olarak Aphrodisias at6lyelerinde Geç Antik ağ ilerine kadar 6retilen fig6rl6 pilaster başlıkları 6zerinde çok sayıda 6rnekle temsil edilmektedir (Dillon, 1997: 746 vd., Fig. 11-33).

Sonuç

Karia kapsamında gerçekleştirilen analogik değerlendirmeler sonucunda; çalışma içeriğinde ele alınan ve *Desmios* tipolojisinde betimlendiği anlaşılan **E.1** ve **E.2** Eros yontularında Aphrodisias heykeltıraşlık ekol6n6n stil unsurları g6r6lmektedir. Ayrıca değinildiği 6zere *Desmios* tipi Eros yontularının tipolojik açıdan Attis fig6rleri ile benzerlikleri s6z konusudur. Anılan bu etkileşim Karia 6zeline değinilen 6rnekler bağlamında 6zellikle Aphrodisias buluntusu yontular 6zerinde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla Aphrodisias at6lyelerinde heykeltıraşlar tarafından d6nemin bilinen ve tekrarlanan tip ve konularının Eros yontularına aktarımı ile Hellenistik D6nem'den Geç Antik ağ ilerine uzanan ve **E.1**, **E.2** yontuları ile analogik değerlendirmede karşılaşılan diğer 6rneklerde g6r6ld6đ6 6zere İS 2. y6zyılın ikinci yarısında oldukça pop6ler olan bu fig6rler 6zerinden yeni konu ve kompozisyonlar oluşturulduğu anlaşılmaktadır. S6z konusu tipoloji, Aphrodisias yontuculuğunda daha çok fig6ratif bezekli *monopodial* masa ayaklarında g6r6lmektedir. Ancak bu çalışma içeriğinde değerlendirilen *Eros Desmios* yontularının arkasında s6tun ya da ağaç k6t6đ6 biçiminde destek yer almamasından da anlaşıldığı 6zere Aphrodisias at6lyelerinin repertuarında bu tipolojide 6 boyutlu serbest heykel 6rnekleri de yer almaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında ele alınan Eros yontularının yanı sıra s6z konusu plastik eserlerin analogik değerlendirmelerinde karşılaşılan 6rneklerden anlaşıldığı 6zere Aphrodisias heykeltıraşlık at6lyelerinde Roma İmparatorluk D6nemi içerisinde İS 2. y6zyılın

ortalarından itibaren *Desmios* tipolojisinde betimlenen Eros yontularının üretiminde bir artış görülmektedir. Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen Aphrodisias buluntusu *Eros Desmios ve Psykhe* yontu grubundan anlaşıldığı üzere söz konusu kentte Hellenistik Dönem'den itibaren *Desmios* tipinde heykel üretimi yapılmaktadır. Bu doğrultuda Geç Klasik Dönem heykel tiplerinin Geç Hellenistik Dönem içerisinde çok sayıda replik ve varyantı bilinmektedir. Bu bağlamda **E.1** örneği, *monopodial* masa ayaklarında betimlenen *Desmios* yontuları ile birlikte Klasik ve Hellenistik Dönem heykeltıraşlığına öykünen *Hadrianus Klasizmi* sanat anlayışı içerisinde *neo klasik* bir yaklaşımla yorumlanmış olmalıdır. Dolayısıyla Aphrodisias atölyelerinin Roma İmparatorluk Dönemi'nde görülen Hellenistik etkili yerel sanat anlayışına sahip yontuculuk stilinde üretilen örnekler özelinde; **E.1** yontusunun da dâhil olduğu *Desmios* tipolojisine ait örneklerin Hadrianus Dönemi içerisinde yoğunluk gösterdiği anlaşılmaktadır.

Hadrianus Dönemi'nde görülen *klasisizm*, Philostratos'un II. Sofistik Dönem olarak tanımladığı ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Klasik kültür altında şekillenen felsefe ve sanat bağlamında *klasisistik* etki olarak yorumlanmaktadır (Akgün Kaya, 2016: 261 vd.). Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus ile başlayan *I. Klasisistik Dönem* ardından Hellen kültürüne olan yoğun ilgisi nedeniyle *Graeculus* sıfatıyla anılan Hadrianus Dönemi *II. Klasisistik* olarak tanımlanmakta, dolayısıyla dönemsel bağlamda heykeltıraşlık eserlerinde *neo klasik* düzeyde Geç Klasik ve Geç Hellenistik Dönem yontuculuk üslubuna öykünen bir anlayış söz konusudur (Özgan, 2013: 128 vd.).

Çalışma kapsamında incelenen yontuların korunan yükseklikleri tahribat nedeniyle değişkenlik gösterse de herhangi bir eksik veya kırık parçanın bulunmadığı orijinal genişlik ve derinliklerinin benzer ölçülerde olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla standart ölçek doğrultusunda her iki eser de İS 2. yüzyılın ikinci yarısında Aphrodisias'ta faaliyet gösteren tek bir atölyeden çıkmış veya aynı atölye ekolünü sürdüren bir anlayışla üretilmiş olmalıdır.

Sonuç olarak bu çalışma içeriğinde buluntu yeri ve dolayısıyla buluntu durumu belirsiz Eros yontuları için atölye, stil, tipoloji ve tarihlendirme önerileri sunulmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu yontular; Aphrodisias yontuculuk ekolü içerisinde, *Eros Desmios* tipolojisinde, arketipi Geç Klasik Dönem'e uzanan Geç Hellenistik Dönem etkili Roma İmparatorluk Dönemi kopyaları olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ARNDT, Paul ve AMELUNG, Walther (1912), *Photographische Einzelaufnahmen Antiker Sculpturen. Serien zur Vorbereitung Eines Corpus Statuarum VI*. F. Bruckmann A-G, München.
- AKGÜN KAYA, Elif (2016), “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Anadolu’daki Sofistlerin-Retorların Sınıfsal Özellikleri ve Toplumsal Yaşamdaki Etkileri”, *Cedrus*, IV, 261-285.
- AURENHAMMER, Maria (1990), *Die Skulpturen von Ephesos, Idealplastik I. Forschungen in Ephesos X/1*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- AYBEK, Serdar, Tuna, Mehmet, Atıcı, Mahir (2009), *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu*. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- BESQUES, Simone (1986), *Musee du Louvre Catalogue Raisonne des Figurines et Reliefs en Terre-cuite Grecs Etrusques et Romains IV-I. Epoques Hellenistique et Romaine Italie Meridionale-Sicile-Sardaigne*. Editions de la Reunion des Musees Nationaux.
- BLANC, Nicole ve GURY, Françoise (1986), “Eros/Amor, Cupido”, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae III-I*, Artemis Verlag, Zürich und München, 952-1049, Pl. 678-727.
- BOARDMAN, John (2013), *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, Çev. Gürkan ERGİN, Homer, İstanbul.
- BULAT, Mustafa, BULAT, Serap, SABAHAT, Nihat S., AYDIN, Barış (2014), *Antik Çağ’dan Günümüze Yontu ve Kopya Teknikleri*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- CARPENTER, Thomas H. (2007), *Antik Yunan’da Sanat ve Mitoloji*, Çev. Bensen B. M. ÜNLÜOĞLU, Homer, İstanbul.
- CONZE, Alexander (1891), *Königliche Museen zu Berlin. Beschreibung der Antiken Skulpturen mit Ausschluss der Pergamenischen Fundstücke*, Verlag von W. Spemann, Berlin.
- CUMMINS, W. Joseph (1981), “Eros, Epithumia, and Philia in Plato”, *Apeiron*, 15.1, 10-18.
- ÇEKİLMEZ, Murat (2016). “Tralleis’ten Bir Eros Yontusu”, *OLBA*, XXIV, 297-322.
- ÇEKİLMEZ, Murat (2017), *Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri*, Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın.
- DILLON, Sheila (1997), “Figured Pilaster Capitals from Aphrodisias”, *AJA*, 101.4, 731-769.

- DİNÇ, Münteha (2013). *Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri 1996–2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları*, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- DİNÇ, Münteha (2015), “Manisa Müzesi’ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Heykelleri”, *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 27-96.
- ERİM, Kenan T. (1967), “De Aphrodisiade”, *AJA*, 71.3, 233-243.
- ERİM, Kenan T. (2000), *Aphrodisias*. Net Turistik Yayınlar, İstanbul.
- FEUSER, Stefan (2013), *Monopodia-Figürliche Tischfüße aus Kleinasien. Ein Beitrag zum Ausstattungsluxus der römischen Kaiserzeit*, Ege, İstanbul.
- GRAEF, Botho ve LANGLOTZ, Ernst (1925), *Die Antiken Vasen von der Akropolis zu Athen I*, Walter de Gruyter, Berlin.
- HERMARY, Antoine, CASSIMATIS, Helene, VOLLKOMMER, Rainer (1986), “Eros”, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae III-1*, Artemis Verlag, Zürich und München, 850-942.
- HESIODOS, *Theogonia*, Çev. Azra ERHAT, S. Eyüboğlu, İş Bankası Kültür, İstanbul, 2016.
- IŞIN, Gül, (2007). *Patara Terrakotaları Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri*. Patara V.1. Ege Yayınları, İstanbul.
- JAHN, Otto (1851). “Über Einige auf Eros und Psyche Bezügliche Kunstwerke”, *Berichte Über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig*, Philologisch-Historische Classe 3, Weidmannsche, Leipzig, 153-180.
- KOCH, Guntram ve SICHTERMANN, Hellmut (1982), *Römische Sarkophage*, HdArch, C. H. Beck, München, 366-475.
- KESKİN, Hava (2022). “Uyuyan Eros” Kabartmalı Urne Kapaklarına Nysa Kentinden Bir Örnek”. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1701-1710.
- KRANZ, Peter (1984), *Jahreszeiten-Sarkophage. Entwicklung und Ikonographie des Motivs der Vier Jahreszeiten auf Kaiserzeitlichen Sarkophagen und Sarkophagdeckeln*. Die Antiken Sarkophagreliefs V(4), Gebr. Mann Verlag, Berlin.
- MIKOCKI, Tomasz (2000), “Antikensammlungen in Polen”, Ed. Dietrich BOSCHUNG, Henner HESBERG, *Antikensammlungen des europäischen Adels im 18. Jahrhundert als Ausdruck einer europäischen Identität. Internationales Kolloquium in Düsseldorf vom 7.2.-10.2.1996*, Monumenta Artis Romanae XXVII, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 167-171.
- ÖZGAN, Ramazan (2013), *Roma Portre Sanatı II*. Ege Yayınları, İstanbul.
- PHILLIPS, Laura Klar (2008), “Figural Table Support: Aspects of the Archaeology of Dining in the Roman World”, Ed. Christopher RATTÉ, Roland Ralph

- Redfern SMITH, *Aphrodisias Papers 4: New Research on the City and its Monuments*, JRA Supp. 70, Portsmouth, 253-283.
- SCHÖNENBERGER, Esther (1994), "Eros in Bern: gefesselt und schlafend: zur Ikonographie des Eros Desmios-Hypnos-Thanatos", *Hefte des Archäologischen Seminars der Universität Bern 15/1994*, Verlag AG, Zürich, 49-74.
- SMITH, Roland Ralph Redfern (1996), "Archaeological Research at Aphrodisias 1989-1992", Ed. Charlotte ROUECHÉ, Roland Ralph Redfern SMITH, *Aphrodisias Papers 3: The setting and quarries, mythological and other sculptural decoration, architectural development, Portico of Tiberius and Tetrapylon*, JRA Suppl. 20, Michigan, 11-72.
- SMITH, Roland Ralph Redfern (2008), "Sarcophagi and Roman citizenship", Ed. Christopher RATTÉ, Roland Ralph Redfern SMITH, *Aphrodisias Papers 4: New Research on the City and its Monuments*, JRA Supp. 70, Portsmouth, 347-394.
- ŞAHAN DİNÇ, Münteha (2021), "Phrygia Sebastesi'nden Tutsak Eros Figürlü Mermer Bir Masa Ayağı", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, 287-297.
- ŞAHİN, Mustafa (2004). "Pisidia Antiokhiasi Erosu". Ed. Taner Korkut, *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan. Anadolu'da Doğdu*. Ege Yayınları, İstanbul, 731-741.
- VOORHIS, Julie (2008), "Aphrodisias'ta Heykeltıraş Eğitimi", Ed. Roland Ralph Redfern SMITH, Julia LENAGHAN, *Aphrodisias'tan Roma Portreleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 121-135.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Resim 1.** E.1 Eros Desmios Yontusu (U. Kapuci)
- Resim 2.** E.2 Eros Desmios Yontusu (U. Kapuci)
- Resim 3.** E.2 Eros Desmios Yontusu. Kanat Aplik Yuvaları (U. Kapuci)
- Resim 4.** Poseidon Yontusu Ölçüm Noktaları (Voorhis, 2008)
- Resim 5.** Poseidon Yontusu Ölçüm Noktaları. Detay (Voorhis, 2008)

Umut KAPUCI

EKLER

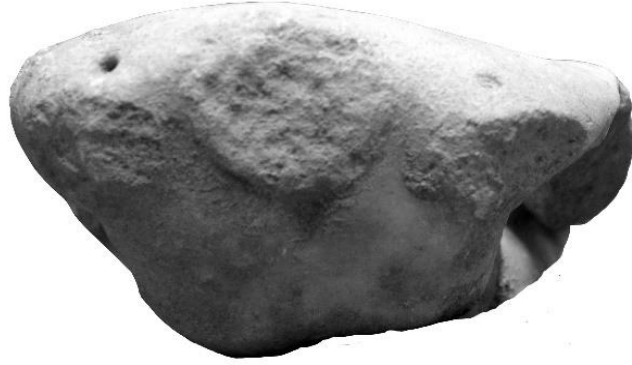
Resim 1: E.1 Eros Desmios Yontusu (U. Kapuci)

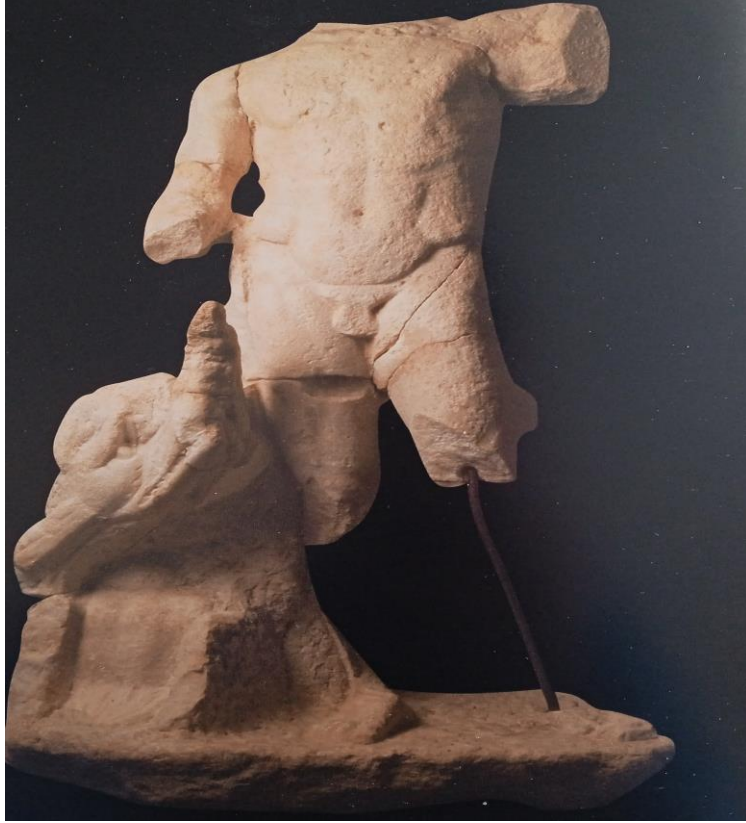

Resim 2: E.2 Eros Desmios Yontusu (U. Kapuci)

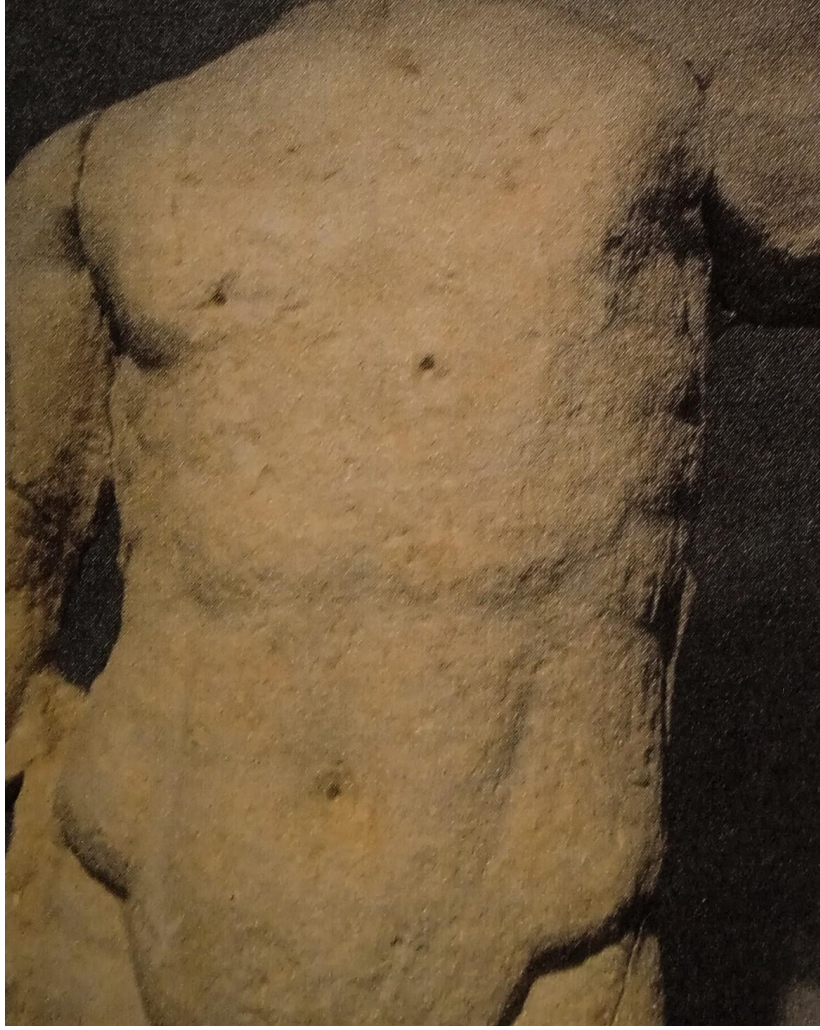
Umut KAPUCI

Resim 3: E.2 Eros Desmios Yontusu. Kanat Aplik Yuvaları (U. Kapuci)

Resim 4: Aphrodisias Poseidon Yontusu Ölçüm Noktaları (Voorhis, 2008)

Resim 5: Aphrodisias Poseidon Yontusu Ölçüm Noktaları. Detay (Voorhis, 2008)